

Pécsi joghallgatók az 1930-as évek elején

A Pozsonyból áttelepült Erzsébet Tudományegyetem 1923. október 15-én Pécssett ünnepélyes megnyitóval kezdte meg működését. Az intézményt Pozsonyban 1912-ben állították fel, s még az év végén – Ferenc József engedélye alapján – felvehette a magyarok között oly népszerű Erzsébet királyné nevét. Az egyetem sorsát végül az 1921. évi XXV. törvény cikk rendezte oly módon, hogy a pozsonyi egyetem Pécsre, a kolozsvári pedig Szegedre került. Az universitas a Mecsek alatti városban 1923 őszén megnyitotta kapuit. Az egyetemi szintű jogászképzés is ebben az évben, 1923 október közepén indult Pécssett.

Jelen rövid tanulmány, arra vállalkozott, hogy a felvett adatok segítségével megvizsgálja a pécsi jogi kar rekrutációs bázisát, elsősorban a kar vonzáskörének földrajzi kiterjedtsége, valamint a rekrutációt befolyásoló tényezők erőssége szempontjából. Bár az adatbázist kb. 750 olyan különböző hallgató adata képezte, akik az 1929–32 években a kar hallgatói voltak, a rekrutációs bázis vizsgálatához az 1930–31, ill. az 1931–32 tanévre beiratkozó elsőéves joghallgatók főbb adatait használtam. Ennek oka értelemszerűen az volt, hogy a rekrutációs bázis vizsgálatához az újonnan beiratkozott hallgatók adatai a relevánsak. A felvett adatok: név, tandíjfizetési kötelezettség, apa/eltartó foglalkozása, vallás, anyanyelv, születési hely, idő, katonai szolgálat, elvégzett szemeszterek száma, tanulmányos anyagi támogatása, lakhely, középiskola helye és elvégzésének eredménye). A tanulmányi eredmények felvételére nem került sor, mivel egyrészt sok helyen nem volt egyértelmű utalás, másrészt módszertanilag jelen vizsgálat eredetileg Karády Viktor által vezetett kutatás részeként, a Debreceni Egyetem Multidiszciplináris Doktori Iskola Felsőoktatási alprogram keretében Nagy Péter Tibor kutatása keretében készült. Természetesen a vizsgált összefüggéseket egy nagyszabású, idősoros vizsgálat tudná kimerítően igazolni, azonban sem az eredeti adatfelvétel, sem jelen írás nem ezt a célt tűzte ki célul.

A pécsi jogi kar földrajzi rekrutációs bázisa

A rekrutációs bázis vizsgálata szempontjából felmerül, hogy a beiratkozott hallgató mely földrajzi kötöttségét vizsgáljuk. Mivel a rendelkezésre álló adatok közül csupán a születési hely, illetve a középiskola helye utalnak bármilyen területi hovatartozásra, világos, hogy a középiskola helye nem csupán alkalmas ilyen vizsgálatra, hanem többet is mond el a valós földrajzi kötöttségekről, mint a születési hely, amennyiben pl. a köztisztviselők, MÁV alkalmazottak országon belüli mobilitása nem tekinthető spontán mobilitásnak. A beiskolázási bázis vizsgálata során további tényezők szeparált valamint együttes érvényesülését tekinthetjük fontosnak:

- kvázi-piaci szabályozó folyamatok, azaz egyéb képzőhelyek konkurenciája,
- a numerus clausus törvény érvényesülése.

Kvázi-piaci folyamatok

Köztudott, hogy a vizsgált időszakban (1930–32) jogi képzést alapvetően két típusú intézményben lehetett szerezni, a jogi akadémiákon ill. az egyetemi jogi fakultásokon.



Fontos szempont, hogy jogi doktorátust azonban csak egyetemi intézetek állíthattak ki, de a jogi akadémiákon végzőknek ahhoz, hogy jogi diplomához kötött munkakört betöltsenek, jogi egyetemen kellett kiegészítő képzésében részesülniük. Jogi akadémiákból, akárcsak jogi fakultásokból a vizsgált években négy-négy volt az országban. Ezek a következők voltak:

- Jogakadémiák: Eger (katolikus), Kecskemét (református), Miskolc (evangélikus), Hódmezővásárhely (református)
- Egyetemi jogi karok: Budapest, Debrecen, Szeged, Pécs.

Jelen vizsgáldásunk egyik célja a pécsi jogi kar földrajzi vonzerejének meghatározása, illetve a rekrutációs bázis jellemzőinek vizsgálata, tehát az elsődleges csoportjellegek meghatározása. Logikusnak tűnik a feltételezés, hogy mivel a Dunántúl egyetlen egyetemi jogi képzési lehetőségét nyújtotta, Pécs könnyebb fizikai elérhetősége volt a legdöntőbb szelekciós szempont. Így elsősorban a Dunántúl, azon belül is Pécs, Baranya ill. szomszédos megyék dominanciája várható.

1. táblázat: A pécsi jogi karra beiratkozott elsőéves hallgatók földrajzi rekrutációja középiskola ill. születési hely szerint, 1930–32

Régió	Születési hely régiója (%)	Középiskola régiója (%)
Dunántúl	27,9	29,2
Pécs/Baranya	16,2	19,6
Szomszéd megye	20,8	19,2
Budapest és környéke	11,6	19,2
Másutt az országban	22,9	6,5
Ismeretlen	0,6	6,3

Eredményeink azonban csak részben igazolták hipotézisünket. A táblázat mutatja, hogy alapvetően a Dunántúl, és Pécs, valamint a szomszédos megyék szolgálnak elsődleges vonzási területként, ugyanakkor meglepő, hogy a budapesti ill. közvetlen környéki településen (pl. Újpest, Rákoskeresztúr stb.) érettségizett hallgatók aránya szinte megegyezik a helyi ill. a szűkebb földrajzi környezet rekrutációs bázisával.

2. táblázat: A pécsi jogi karra beiratkozott elsőéves, Dunántúli megyékben érettségizett hallgatók megyék szerinti eloszlása, 1930–32

Megye	Százalék	Hallgató/100 000 lakosra
Zala	27,0	8,57
Vas	20,3	6,88
Fejér	15,5	9,17
Veszprém	15,5	10,00
Sopron	9,5	4,93
Győr	7,4	8,07
Moson	3,4	5,29
Komárom	1,4	1,46

Amennyiben Dunántúli megyék (Pécs/Baranya, Somogy ill. Tolna megye kivételével) körében vizsgáljuk a beiskolázási arányokat, látható, hogy csak részben indokolható földrajzi ill. közlekedési viszonyokkal a pécsi jogi kar vonzáskörének meghatározottsága. Érdemes észrevenni, hogy arányaiban abból a két dunántúli megyéből (Veszprém, ill. Fejér) a legnagyobb a beiskolázás, amelyek számára földrajzilag és elérhetőség szempontjából sokkal inkább a budapesti beiskolázás lenne kedvező.

Az 1920-as Numerus Clausus törvény hatása a pécsi jogi karra

A fenti vizsgálatok is mutatják, hogy a beiskolázásban nem csupán a Pécshez való földrajzi proximitás hanem egyéb tényezők is komoly szerepet játszanak. Logikus feltételezésnek tűnik, hogy az ún. numerus clausus törvény hatása van a háttérben, annak ellenére, hogy Pécssett a jogi képzés 3 évvel később indult meg, mint ahogy a törvény életbe lépett.

A 19. század folyamán Magyarország területére nagyon sok zsidó vándorolt be, Ők, illetve utódaik 1910-re elsöprő többségükben – az országos átlagot ezekben meghaladóan – magyar nyelvűvé, városlakóvá, modern szektorokban elhelyezkedővé, iskolázottá váltak.

Az 1920. évi 25. törvényt „a tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályozásáról” *numerus clausus* néven vált ismertté. „A 20. századi Magyarország és Európa első zsidóellenes diszkriminatív jogszabálya, az 1920:XXV. tc. (a numerus clausus-törvény) korábban is létező, de mindaddig marginalizált diszkriminációs törekvést öntött jogi formába.”¹

A parlament elé a vallás- és közoktatásügyi miniszter terjesztette, 1920 júliusában fogadták el. A törvény korlátozni kívánta a felsőoktatásba bekerülők számát. „A numerus clausus-törvény kvótarendszerű korlátozás bevezetését jelentette a magyar felsőoktatási intézményekbe történő bejutásnál. A törvény az országban élő „népfajok és nemzetiségek” arányszámának megfelelő hallgató felvételét engedélyezte az egyes egyetemi karokra.”²

A törvényt azonban nem minden esetben tartották be. „Vidéken, elsősorban Pécssett nem hajtották végre teljes mértékben a numerus clausus antiszemita cikkelyét, bár a zsidó hallgatók aránya itt is csökkent. Ennek magyarázata feltehetően az, hogy míg Budapestén tényleg túljelentkezés volt, addig a vidéki egyetemek hallgatókkal való feltöltése nem volt annyira egyszerű. A helyi elit érdekelt volt abban, hogy többen jelentkezzenek, mint akik azután ténylegesen járnak kezdenek.”³

Az a tény, hogy a törvény életbelépését követő 10–12 évben is közel dupla annyi zsidó joghallgató iratkozik be a pécsi jogi karra, mint amennyit a törvény megengedett megerősíti azt a széles körben ismert tény, hogy a numerus clausus törvény betartatása elsősorban a fővárosra korlátozódott, ahol a politikai ill. egyetemi adminisztratív akarat, illetve a hallgatói diákmozgalmak egybecsengettek. „... a törvény lehetőséget ad a megállapított aránytól való eltérésre, minden intézmény saját maga döntötte el, ragaszkodik-e hozzá teljes mértékben. A budapesti Műszaki Egyetem például maradéktalanul betartotta az arányokat, a pécsi egyetemre viszont a megengedettnél majdnem kétszer több zsidó iratkozhatott be.”⁴

Mint feljebb láttuk, az egyik legnagyobb beiskolázási bázis a Budapest ill. közvetlen környékén érettségizettek csoportja. „A Budapestről kiszorított zsidóság nagyobb arányban kezdte meg vidéki tanulmányait, mint a – megszorításokkal nem ösztönzött – keresztény középosztálybeli ifjak.”⁵ Vizsgálataink azonban nem igazolják az amúgy logikus feltevést.

1 Monori Áron: A numerus clausus és a magyar katolikus sajtó 1919–1920 (1/6). *Médiakutató*. 2003 nyár..

2 U.o.

3 Nagy Péter Tibor: Hajszalcsövek és nyomáscsoportok: Oktatáspolitikai a 19–20. századi Magyarországon. Budapest: Oktatókutató Intézet: Új Mandátum, 2002.

4 Egressy Gergely: A statistical overview of the Hungarian Numerus Clausus Law of 1920 – A historical necessity or the first step toward the Holocaust. *East European Quarterly*, 34. vol. 2001/4. 447–464. p.

5 Nagy, 2002. i. m.



3. táblázat: A pécsi jogi karra beiratkozott elsőéves hallgatók felekezeti megoszlása, 1930–32

Felekezeti hovatartozás	Beiratkozott elsőéves hallgatók százalékában
Római katolikus	72,3
Görög katolikus	1,2
Református, helvét, ev. református, kálvinista	9,9
Evangelikus, ágostai	6,7
Más protestáns, unitárius, baptista	0,2
Izraelita, mőzeshitű	9,7

4. táblázat: A pécsi jogi karra beiratkozott elsőéves hallgatók felekezeti megoszlása az érettségi megszerzésének helye szerinti eloszlásban, 1930–32

	Római katolikus	Egyéb	Izraelita, mőzeshitű
Budapest és környéke	84,5	12,4	3,1
Dunántúl	75,0	13,5	11,5
Pécs	71,7	10,1	18,2
Szomszéd megye	63,9	28,7	7,2
Másutt az országban	54,5	39,4	6,1

A fenti táblázat alapján két lényeges tényrt érdemes észrevennünk:

– A pécsi illetőségű hallgatók között a vizsgált időszakban az izraeliták aránya háromszorososa volt a törvényben megengedettnek. E tény nem csupán azt mutatja, hogy általában nem tartották be a törvény előírásait, hanem azt is, hogy a pécsi egyetem adminisztrációs vezetése körében a törvény alkalmazása szokatlanul népszerűtlen volt.

– A Budapest ill. környéki településeken érettségizett fiatalok nem a numerus clausus törvény lazább alkalmazása miatt érkeztek Pécsre, mivel vallási hovatartozásuk alapján budapesti egyetemekre is járhattak volna.

Természetesen az okok pontos kutatása nélkül csak feltételezésekkel élhetünk: a formálisan római katolikus fiatalok konvertiták voltak, így a budapesti egyetemeken a törvény által sugallt antiszemita szándék erősebben érvényesült, vagy mivel a törvény nem csupán származás szerinti felvételi kvótákat, hanem abszolút kvótákat is kikötött (zártszám) valóban piaci folyamatok működtek, így a budapesti egyetemekre valóban csak a legkiválóbbak kerültek be, míg a gyengébben érettségizettek kénytelenek voltak vidéki egyetemeken folytatni tanulmányaikat.

5. táblázat: A pécsi jogi karra beiratkozott elsőéves hallgatók érettségi eredménye az érettségi megszerzése helyének függvényében, 1930–31. évf.

	Előgséges	Jó	Jeles
Budapest és környéke	85,0	12,0	3,0
Dunántúl	60,0	34,0	6,0
Pécs	43,0	38,0	19,0
Szomszéd megye	1,0	23,0	16,0
Másutt az országban	59,0	29,0	12,0

Az adatbázis sajnos csak az 1930–31-es első évfolyam esetében tartalmazza az érettségi eredményeket, de azok vizsgálatából is kitűnik, hogy ebben az időszakban már érvényesült az a tendencia, hogy a budapesti székhelyű egyetemek rekrutációs bázisa nem felületlen területi, hanem minőségi alapú volt.